

Edgar Reedik: „Variõppekava võib õppetegevusel nii kaasa aidata kui ka seda pärssida.”

Variõppekava mõiste ja selle kujunemine

Edgar Reedik
Ajaloõpetaja

Mis peitub mõiste „variõppekava” taga? Millest variõppekava koosneb? Mis moodustab selle mõiste sisu?

esti avalikkuse silmis on variõppekava (ka „varjatud õppekava” – ingl k *hidden curriculum*) mõiste ja selle tähendus saanud tähelepanu peamiselt seoses õppekava ja hariduskorralduse küsimustega. Näiteks esitati 2006. aastal riikliku õppekava arutamiseks toimunud maakondlikel ümarlaudadel neljas maakonnas ja Tallinnas ettepanek teha variõppekava mõiste üheselt mõistetavaks (Ühiskondliku Leppe Sihtasutus). Mõnevõrra varem oli, samuti seoses õppekava arendamisega, tekkinud küsimus, mida tähendab variõppekava konkreetse kooli piirkonnas, ning esitatud kahtlus, et variõppekava pole võimalik kontrolli alla saada (Ruus 2005). Variõppekava mõiste kujunemise kõrval on artiklis käsitletud ka variõppekava mõistet võõrkeelse kirjanduse põhjal. Eestis ei olnud enne aastat 2000 sellekohaseid arvestatavaid uuringuid korraldatud (vt

Krull 2000) ning ka hilisemast ajast võib välja tuua vaid mõne autori (märkida võib V. Kalmust, J. Mikku).

Variõppekava mõiste teke ja sisu kujunemine

Variõppekava mõiste ja teemakäsitus tuli jõulisemalt haridusmaastikule 1970. aastate alguses, esmased märgid variõppekava olemasolu tajumisest esinesid aga juba vähemalt 1938. aastal tuntud sotsiaalteadlase ja haridusreformatori John Dewey käsitluses, kus mainiti „kaasnevat õppimist”, mis võib püsivatele hoiakutele avaldada kestvat mõju kui kavatselt omandatud oskused ja info (Schubert 1982).

Mõne uurija meelest võib variõppekava mõiste teket märgata veelgi varem (Gordon 1988, Meighan 1997). Sõnaühendina „*hidden curriculum*” esines variõppekava võimalik et kõige esmalt

1964. aastal William C. Kvaraceusi raamatus „*Negro Self-Concept: Implications for School and Citizenship*”. 1966. aastal kasutas variõppekava mõistet artiklis „*The Student’s World*” Philip W. Jackson tähistamaks õppekava, mis koosneb koolis edukaks toimimiseks vajalikest reeglite, eeskirjadest ja tavadest (Jackson 1966). Ph. Jacksoni käsitluse tähtsust näitab asjaolu, et hilisemad autorid on viidanud tihti just temale ja tema kaks aastat hiljem ilmunud raamatule „*Life in Classrooms*” (Gordon 1988, Lakomski 1988, Marsh 1991). 1970. aastal viitas Norman Overly raamatus „*The Unstudied Curriculum: Its Impact on Children*” vajadusele selgitada täpsemalt „*läbiuurimata õppekava*” (Schubert 1982). 1973. aastal ilmus Benson R. Snyderi raamat „*The Hidden Curriculum*”, mis tähistas uue mõiste jõudmist raamatu pealkirja.

1960. aastate lõpus ja 1970. aastate alguses tekkis Euroopas vajadus uute õppekavade järele. Ilmuma hakkasid spetsiaalselt õppekava küsimusi käsitlevad ajakirjad, mille ilmekas näide on Curriculum Theory Network (al 1976 Curriculum Inquiry). Benson Snyderi raamat „The Hidden Curriculum” (1973) sai suuresti ideid just üliõpilasrahutustes osalenud inimestelt. Variõppekava mõiste tuli ulatuslikumalt vaatluse alla seoses käimasolnud haridusreformiga ning tähelepanu liikumisega traditsioonilistelt lähenemistelt õpilasekesksemale. Variõppekava idees võib näha ka õppimise paradigma muutust. Bihevioristliku õppimismudeli asemele astus uus kognitiivsete ja (sotsiaal)konstruktiivistlike õppimismudelite idee.

Ühena esimestest üldistas variõppekava mõiste sisu Elizabeth Vallance 1973. aastal. Tema järgi võib variõppekava esiteks viidata mis tahes õpetamise kontekstile, olgu selleks siis õpetaja-õpilase suhtlus, klassiruumi struktuur või kogu haridussüsteemi sotsiaalsete väärtuste süsteem; teiseks võib variõppekava mõjutada protsesse, mis toimuvad koolis või kooli vahendusel (väärtuste omandamine, sotsialiseerumine, aga ka kogu klassi struktuuri säilitamine). Kolmandaks hõlmab variõppekava kavatsuse määra (ja „varjatust”, nii nagu seda tajub uurija), alates õppekava juhuslikust kõrvalnähtusest kuni hariduse sihipäraste ajalooliste sotsiaalsete eesmärkideni (Vallance 1973–1974). Variõppekava tähistab õpetamise mitteakadeemilisi, kuid hariduslikult olulisi tagajärgi, mis ilmnevad regulaarselt, olles samas hariduse avalikes eesmärkides otseselt määratlemata.

Teine 1970. aastatel tähelepanu saanud variõppekavaga tegelnud autor Jane Martin juhtis tähelepanu asjaolule, et lisaks ametlikule õppetööle toimub suur osa ametlikust õppetööst väljaspool kooli. Samas pole kogu kooliväline tegevus seotud variõppekavaga (Martin 1976). Nii näiteks võib kodutööde lahendamist (k.a lahendamiseks antud ülesanded, lahendamise viisid jms) lugeda variõppekava osaks, kuid pallimängu koduõuel vaid üsna tinglikult. Oma variõppekava määratluses, mida on peetud üheks parematest, tõdes J. Martin, et

variõppekava hõlmab nii õpetaja poolt kavatsemata kui ka teadvustatud eesmäärke, mida õpilased otseselt ei taju.

1970. aastatel osutati selgemalt ka variõppekava uurimise praktilisele väärtusele. Nimelt väitis J. Martin, et parem arusaamine variõppekavast võimaldab muuta õpetamise strateegiaid, tekitada õppetöös vähem ettekavatsemata kahju ning parandada õppimise ja õpetamise kvaliteeti.

Variõppekava mõiste areng

Veel 1982. aastal ilmunud „Hariduslike uuringute entsüklopeedia” viendas väljaandes jäi variõppekava mõiste väga ebamääraseks. Entsüklopeedia selgitas variõppekava kui ideed „kirjutamata, kavatsemata või isegi alateadlikult rakendatud poliitikat” (Schubert 1982).

1970. aastatel Euroopas ja USA-s suurenenud inimeste ja valitsuse rahulolematuse avaliku haridusega kasvas üle 1980. aastatel puhkenud kriisiks. 1983. aastal ilmus Ameerika Ühendriikides raport „A Nation at Risk: The Imperative for Educational Reform”, milles väideti, et Ameerika Ühendriikides on haridus alla käinud (Adams 2003). Üha enam vastutust haridusküsimustes anti kohalikele koolidele (Sahlberg 2003). 1970. aastate lõpus hoogu koguma hakanud haridus- ja õppekavakriitiline suund kandus ka variõppekava teemasse. Üks kriitilise suuna tuntumaid esindajaid Michael Apple esitas raamatus „Ideology and Curriculum” (1979) väite, et õppekava diskrimineerib väiksema sissetulekuga inimesi või vähemusi, arvates nad välja enam kasutoovatest haridusvaldkondadest. Raamatutes „Education and Power” (1982) ja „Teachers and Texts” (1986) arendas M. Apple edasi mõtet, et koolid toodavad ise väärtuste süsteemi ja kultuuri, mida kontrollivad õpetajad ja õpikud. Kriitilise suuna teine tuntum esindaja Kahtleen Lynch väitis raamatus „The Hidden Curriculum” (1989) et variõppekava toodab ebavõrdsust tasustamise ja hindamise tõttu, mille reeglid on mõningatele sotsiaalsetele gruppidele enam tuntud kui teistele (Marsh 1991).

Kriitilist käsitlust jätkas John Taylor Gatto 1992. aastal ilmunud provokatiivse pealkirjaga raamat „Dumbing Us Down, The Hidden Curriculum of Com-

pulsory Schooling”. Gabriel Lakomski esitas arvamuse, et kuna keegi ei ole suutnud rahuldavalt tõestada variõppekava olemasolu ning seda määratleda, pole seda järelikult olemas (Lakomski 1988). Sellest hoolimata arenes variõppekava mõiste hoogsalt edasi (eelkõige väärivad esiletoomist David Gordon, Catherine Cornbleth ja Terri Seddon).

1990. aastatest on õppeprotsessi käsitletud mitmetahulise, avatud süsteemina, mille osad on omavahel tihedas koosmõjus (Sahlberg 2003). Täpsema ülevaate väljakujunenud uurimisseisust tegi 1993. aastal John P. Portelli, eristades variõppekava käsitlusel neli võimalikku suunda: (a) variõppekava kui ametlikult väljendamatat ootuste õpe, mille kohaselt õpilase edukus sõltub tema suutlikkusest kohanduda varjatud väärtuste, normide ja ootustega; (b) variõppekava kui ettekavatsemata õpitulemuste ilmumine; (c) koolitamise ja kooli struktuurist tingitud mõju õpingutele; (d) variõppekava kui õpilaste (vastu)reaktsioon koolitööle (Portelli 1993).

Huvitav on J. Portelli mõte (milles on märgata J. Martini ideede mõju), et küsimus ei ole ainult selles, mis on peidetud, vaid ka kes on peitnud ja kelle eest. Seega ei ole võimalik rääkida ühest konkreetsest variõppekavast, vaid lähemalt sellest, kas variõppekava mõju ilmneb õppeprotsessis, kas see oli kavatsuslik ja kes seda teadvustab, eri variõppekavadest, mis on eri määral varjatud. J. Portelli väitis edasi: loogiline võimalus, et õpilased on variõppekavast teadlikud, kuid õpetajad mitte, on sama suur kui vastupidine juhus, mistõttu võivad ka õpilased variõppekava kujundada.

Selgus variõppekava mõiste suhtes polnud niisiis saabunud ka 25 aastat pärast selle hoogustunud kasutuselevõttu. Teatava kokkuvõtte 21. sajandiks tegi 2003. aastal „Hariduse entsüklopeedia”, mille järgi viitab variõppekava ametliku või avaliku õppekava juhustest ja kooli ülesandest lahus olevate organisatsioonide ja tegevuste edastatud sõnumitele. Variõppekava tegeleb peamiselt hoiakute, väärtuste, uskumuste ja käitumisega (Cornbleth 2003). Sellega pole mõiste sisu fikseerimine kindlasti aga lõpule jõudnud.

Variõppekava mõiste Eestis

Variõppekava käsitluse tähtsuse tõus on märgata ka eestikeelses kirjanduses. Autorile teadaolevalt oli üks esimesi katseid bakalaureusetöö „Varjatud õppekava”, 1995, milles on variõppekava tähendusväljade avamisel aluseks võetud John P. Portelli 1993. aasta kokkuvõtlik artikkel (Teder 1995). 2002. aastal kaitsiti Tartu ülikoolis magistr töö variõppekavast (Richards 2002) ning samal aastal ilmus kogumik „Soorollid õppekirjanduses”, kus variõppekava oli vaatluse all mitmes artiklis (Mikk 2002). Lisaks neile akadeemilistele käsitlustele võib variõppekava mõistet leida ka mujalt, näiteks 2001. aastal Tartu ülikooli kirjastuselt ilmunud raamatus „Reflektiivõpe keskkoolis” (Pollard ja Triggs 2001).

Haridus- ja teadusministeeriumi projektikogumikus „Õppekavast tegija pilguga” määratletakse variõppekava sotsiaalsete, poliitiliste, kultuuriliste ja teiste mõjuritena ühiskonnas, mis esindavad teatavaks tehtud õppekavas esitatud väärtushinnangutest erinevat ideoloogiat ja mis raskendab või muudab võimatuks kavandatud haridusuuenduse (Laius jt 2008).

Kuigi variõppekava on olnud õppekonteksti, õppekava ja selle arengut uurivas kirjanduses juba vähemalt nelikümmend aastat olulisel kohal ning omanud tähtsust ametliku õppekava väliste nähtuste mõtestamisel, ei ole selle mõiste sisu täpse määratlemiseni selle aja jooksul jõutud.

Parem arusaamine tervikust

Variõppekava mõju uurimise tähtsus ei peitu mitte defineerimises, vaid pigem õppeprotsessi kujundavate tegurite selgemas määratlemises ning loodetavasti õppeprotsessist kui tervikust paremas arusaamises.

Variõppekava mõiste areng on olnud seotud haridusreformidega, mistõttu teda on nähtud ühelt poolt õppekava reformi takistavana ja teisalt õppekava mõistmist laiendavana. Kumb käsitlus jääb domineerima, on sõltunud suuresti uurija uskumusest. Kuigi variõppekava uurimine ning mõistmine sõltub lisaks uurijale ka ajast ja kultuuriruumist (ja riigi haridussüsteemi kujunemisest), põhjustades seega paratamatult eri aru-

saamu nii riigiti, kooliti kui ka indiviiditi, ei tähenda see, et vajaduse korral poleks võimalik variõppekava mõiste sisus kokku leppida.

Variõppekava võib nii õppetööle kaasa aidata kui ka seda pärssida, olles seotud õpilaste hoiakute, väärtuste, uskumuste ja käitumise kujundamisega. Variõppekava oletuslik mõju on üsna suur, kuid selle täpne määratlus, eksperimentaalne kontroll ja suunamine on äärmiselt keerulised.

Parem arusaamine variõppekavast võimaldab muuta õpetamise strateegiaid ja tekitada õppetöös vähem ettekatsetamata kahju ning parandada õppimise ja õpetamise kvaliteeti. Just see on põhjus, miks variõppekava mõiste sisu määratlemine on jätkuvalt aktuaalne.

Kirjandus

Adams J. E. Jr. (2003) Education reform. *Encyclopedia of education*. 2nd edition. New York: Macmillan Reference USA, 689–694.

Cornbleth, C. (2003) The Hidden curriculum. *Encyclopedia of education*. 2nd edition. New York: Macmillan Reference USA, 537–538.

Gordon, D. (1988) Education as Text: The Varieties of Educational Hiddenness. *Curriculum Inquiry*, 18 (4), 425–449.

Jackson, P. W. (1966) The Student's World. *The Elementary School Journal* 66 (7), 345–357.

Krull, E. (2000) *Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat*. Tartu Ülikooli kirjastus.

Laius, A., Läänemets U. ja Valdmaa, S. Uurimisprojekti „Riikliku õppekava rakenduse uuring” tulemused. http://www.ut.ee/curriculum/orb.aw/class%3Dfile/action%3Dpreview/id%3D105364/tonisson_instituut1.pdf+vari%3C%B5ppekava&hl=et&ct=clnk&cd=25&gl=ee [01.07 2008].

Lakowski, G. (1988) Witches, Weather Gods, and Phlogiston: The Demise of the Hidden Curriculum. *Curriculum Inquiry* 18 (4), 451–463.

Marsh, C. J. (1991) *Key Concepts for Understanding Curriculum*. London: RoutledgeFalmer.

Martin, J. R. (1976) What should we do with a hidden curriculum when we find one? *Curriculum Inquiry* 6 (2), 135–151.

Meighan, R. (1997) *A Sociology of Educating*. 3rd edition London and New York: Continuum.

Oxford English Dictionary, <http://www.oed.com> [01.03.2008].

Pollard, A. ja Triggs, P. (2001)

Reflektiivõpe keskkoolis. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus.

Portelli, J. P. (1993) Exposing the Hidden Curriculum. *Journal of Curriculum Studies* 25 (4), 343–358.

Richards, J. M. (2002) *Social representations of gender in the hidden curriculum of school textbooks in Estonia and England*. [Magistritöö] Tartu: Tartu Ülikool.

Ruus, V. R. (2003) Millise õppekavaga jätkab Eesti kool? *Riigikogu Toimetised*; <http://www.riigikogu.ee/rva/toimetised/rito11/artiklid/16ruus.htm>, 2005 [01.03.2008].

Sahlberg, P. J. (2003) Educational change. *Encyclopedia of Education* (2nd edition). New York: Macmillan Reference USA, 657–658.

Schubert, W. H. (1982) Curriculum research. *Encyclopedia of Educational Research*. 5th edition. New York, London: Collier Macmillan, 420–431.

Snyder, B. R. (1973) *The hidden curriculum*. Cambridge (Mass). London: MIT Press.

Soorollid õppekirjanduses (2002) Toim Mikk, J. Tartu Ülikooli kirjastus.

Teder, V. (1995) *Varjatud õppekava*. [Bakalaureusetöö] Tartu: Tartu Ülikool.

Vallance, E. (1973–1974) Hiding the Hidden Curriculum: An Interpretation of the Language of Justification in Nineteenth-Century Educational Reform. *Curriculum Theory Network* 4 (1), 5–21.

Vallance, E. (1982) The Practical Uses of Curriculum Theory. *Theory into Practice*, 21 (1), 4–10.

Ühiskondliku Leppe Sihtasutus (2006) Ettepanekud ja seisukohad riikliku õppekava uuendamiseks: maakondlikud ümarlauad. Märts–aprill. Tallinn, 9–18.